

Het is mooi om te zien wat dit oplevert en hoe Jenny evenwichtig en moedig met de problemen omgaat die ze daarbij ontmoet. Langzamerhand komt aan het licht wat zich die nacht heeft afgespeeld: een reeks toevallige omstandigheden leidden tot de dood van het meisje. Niemand had dit bedacht of gewild, maar toch gebeurde het. Vooral omdat alle betrokkenen allereerst aan hun eigenbelang dachten.

Ina Brouwer was voorheen docente aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. E-mail: ibrouwer@ziggo.nl.

Elly Beurskens, Marije van der Linde & Andries Baart, **Praktijkboek presentie**

Bussum, Coutinho, 2019
ISBN 978 90 4690 6514

Presentie is een begrip dat niet meer weg te denken valt uit de wereld van zorg en welzijn, maar tegelijkertijd bestaan er veel misverstanden over. Het *Praktijkboek presentie* is geschreven als kennismaking voor hbo-opleidingen, maar is vooral ook een glasheldere samenvatting die veel van die misverstanden uit de wereld helpt. Een mooi voorbeeld van de transparante stijl is de omschrijving van presentie als een ‘radicale toewending naar de ander’. Even mooi – geïnspireerd door Joan Tronto – is de definitie van zorg als ‘laten voortbestaan wat anders uit zichzelf zou vergaan’.

Het is de kracht van dit boek: in heldere taal en met praktijkvoorbeelden wordt uitgelegd wat presentie is. Eerst wordt het conceptuele kader (relationeel werken) uiteengezet (in deel I), waarna de methodische uitwerking in de presentiebenadering aan bod komt (in deel II). Ten slotte wordt verteld via welke weg je presentie kunt leren (in deel III). Presentie is dus in de eerste plaats een filosofie, een manier van kijken naar de werkelijkheid. Belangrijke bouwsteen daarbij is het woord ‘relatie’: mensen zijn op elkaar aangewezen. Relationeel werken – het centrale ‘dogma’ van de presentie – betekent niet dat je als zorgwerker aan goed relatiebeheer doet (ofwel aardig en vriendelijk communiceren), maar

dat je in al je zorg mensen ziet in hun relaties. Net zo belangrijk in het presentiedenken is echter de ruimte voor tragiek, want niet altijd komt alles goed. Of het hameren op instituties: het is goed dat we in onze samenleving zaken organiseren, waarbij dan wel van belang is dat deze organisatievormen doen waarvoor ze in het leven geroepen zijn. Andries Baart noemt dat hun ‘finaliteit’ en die doelstellingen sturen het werk en geven er richting aan.

De presentiefilosofie heeft altijd een heel eigenwijs perspectief gehad op de institutie zorg. Niet mensen beter of weerbaar maken is daarbij het doel, maar bekommernis ofwel mensen niet alleen laten in hun lijden. Beter maken kan daar een onderdeel van zijn, maar vormt niet het doel. Deze filosofie hangt niet in de lucht, maar krijgt een vervolg in de presentiebenadering. Deze is inderdaad geen methode in strikte zin (zoals een protocol of stappenmodel), maar er zijn wel aanwijzingen die in deel II mooi worden samengevat. Ook hier valt weer op dat de presentiebenadering eigenzinnig is. In onze cultuur is verbinding een belangrijk begrip geworden, maar binnen presentie wordt waarde gehecht aan ‘aansluiten’, dat vervolgens wordt onderscheiden van ‘afstemmen’. Misschien wekt dat de indruk dat aanhangers van presentie een wat sektarisch clubje vormen, met een eigen jargon en enkele stevige dogma’s. Wat nog versterkt kan worden door deel III, waarin helder wordt dat je presentie niet zomaar leert, maar dat je je daartoe langdurig moet onderdompelen in het gedachtegoed. Als die indruk wordt gewekt, dan zou ik dat betreuren, omdat juist het tegenovergestelde de bedoeling is: presentie levert geen nieuwe methode of nieuw beroep, iedereen kan er binnen zijn eigen vak (zoals dat van arts, geestelijk verzorger of advocaat) zijn voordeel mee doen. Daarom is dit niet alleen een heel nuttig boek voor studenten, maar is het ook zeer aan te bevelen als kennismaking; je krijgt de kern te pakken.

Het *Praktijkboek presentie* voelt als een (laatste) poging om zaken recht te zetten. Presentie is populair geworden maar volgens Baart ook verkeerd begrepen als moderne zorgetiquette om lief en netjes met mensen om te gaan. Hem stond iets

anders voor ogen: presentie (zowel het concept als de uitwerking ervan) als politieke ethiek. Uiteindelijk draait het begrip presentie om een rechtvaardige en fatsoenlijke samenleving die alle burgers – ook lastige en kwetsbare – binnenboord houdt. Dit boek lijkt daarmee op een testament; na bijna dertig jaar ploeteren wordt het allemaal nog een keer uitgelegd. Een nieuwe generatie kan ermee aan de slag.

Ben de Boer is geestelijk verzorger bij Arkin, GGZ Amsterdam. E-mail: ben.de.boer@arkin.nl.

Jessie Oliveros & Dana Wulfekotte,
De ballonnen van opa

Utrecht, KokBoekencentrum, 2020
ISBN 978 90 2662 3394

Ook kinderen komen in aanraking met dementie, bijvoorbeeld als hun opa of oma eraan lijdt. Hoe leg je uit dat opa verandert? Een nieuw prentenboek biedt uitkomst – en niet alleen voor kinderen. In *De ballonnen van opa* heeft de kleine Lucas ballonnen; elke ballon is een herinnering. Papa en mama hebben meer meegemaakt en daardoor meer herinneringen, dus hebben ze ook meer ballonnen. Opa heeft er helemáál veel. Lucas luistert graag naar de verhalen uit opa's ballonnen.

Gaandeweg verandert er echter iets. De ballonnen van opa beginnen weg te zweven. Opa heeft steeds minder ballonnen. Zelfs hun gezamenlijk ballon – een prachtige herinnering aan een heerlijke dag vissen – begint los te laten. Lucas is in tranen! Wat nu? Lucas' ouders geven hem een meesterlijke tip: zorg jij ervoor dat je jouw nieuwe ballonnen, met de herinneringen waarover opa heeft verteld, weer met hem deelt.

De ballonnen van opa is een indrukwekkend prentenboek. Het bevat mooie en treffende tekeningen, met niet te veel tekst. Op een zeer creatieve en rake manier weet Jessie Oliveros dementie aan kinderen uit te leggen. Ze weet waarover zij het heeft: haar eigen opa leed aan de ziekte. Dat was voor haar aanleiding om een boek te

maken voor haar eigen kinderen. Een kritiekpunt op haar uitleg van dementie is op zijn plaats: elke ballon staat voor een herinnering. Opa kan die ballonnen – en dus zijn herinneringen – steeds minder goed vasthouden. Dementie is echter meer dan vergeetachtigheid. Het gaat ook over het niet meer goed kunnen uitvoeren van alledaagse handelingen, zoals koffiezetten of aankleden. Taalproblemen kunnen optreden, waardoor mensen met dementie soms niet meer goed kunnen spreken. Ook het gedrag of karakter kan veranderen. Het was dus helemaal mooi geweest als de ballonnen ook daarvoor symbool hadden gestaan.

Het boek is een prentenboek en dus geschikt voor peuters en kleuters. Daar wringt het tegelijk. Peuters en kleuters zullen niet zo snel met een opa of oma met dementie te maken krijgen. Mensen met dementie zijn doorgaans, hoewel zeker niet altijd, van hogere leeftijd. Dat betekent dat de kleinkinderen meestal puber of nog ouder zijn. Peuters en kleuters die met dementie te maken krijgen, zien dat dus eerder bij hun overgrootvader of -moeder. Of bij 'superopa', zoals een peuter me onlangs zijn overgrootvader benoemde.

Maar waar *De ballonnen van opa* wringt, biedt het tegelijkertijd ook mogelijkheden. Ik zou dit boek namelijk liever niet als prentenboek voor peuters of kleuters bestempelen, want het is net zo goed geschikt voor volwassenen. Het biedt op een prachtige en creatieve wijze een visie op het omgaan met mensen met dementie: luisteren naar hun levensverhaal, zoals bij de opa in het boek. En door bij hem te blijven, zodra zijn geheugen hem in de steek laat en hij zijn ballonnen niet meer goed vast kan houden. Als omgeving help je hem dan greep te houden op zijn levensverhaal en identiteit.

In Vlaanderen loopt al enkele jaren de bijzondere campagne *Vergeet dementie, onthou de mens*. De insteek is dat, als mensen met dementie beginnen te vergeten, de omgeving hén niet moet vergeten. We moeten hen blijven zien, naar hen blijven luisteren, samen herinneringen delen en hen erbij laten horen. Ieder mens met dementie doet er immers toe. De campagne heeft daarbij